

[Představa, pojem atd. I]¹ [1983]

830919–1²

P[ra]ha, 19. 9. 83 (výklad LvH)

Příprava

- 01 Úvodem: instituce semináře z podstaty věci i situace není dost kompaktní, neboť představuje nepravidelnou střidu výkladů soustavných s výklady, jejichž tematika je z hlediska semináře a jeho účastníků v jistém smyslu nahodilá. V současné době není v našich možnostech tuto skutečnost změnit.
- 02 S ohledem na povahu filosofie i na to, v jakých okolnostech můžeme a musíme pracovat, to není záhada nikterak fatální, ba ani podstatně rušivá. Mnohem rušivější a zároveň závažnější je nepřístupnost toho, co v dosavadních výkladech systematických bylo už probráno. Úmysl sepsat probraná témata v podobě integrovaného svazku mi nebylo dosud možno realizovat; snad to bude možné v budoucnu.
- 03 Protože většina účastníků neměla příležitost se dosavadních systematických výkladů účastnit, budeme v letošním kurzu postupovat tak, že nebudeme předpokládat nic z toho, co už bylo probráno. Zároveň však se vyhneme opakování toho, čím jsme se v minulých více než třech letech zabývali, i když se nikterak nebudeme vyhýbat narážkám a důrazům na spojovací cesty k širším kontextům, mezi nimiž ovšem nebude chybět tematika již vyložená a diskutovaná.
- 04 V minulosti jsme se zabývali zatím dvojitým tematickým okruhem, totiž filosofií přírody a potom filosofií dějin (samozřejmě jen vybranými partiemi, v žádném případě nikoliv vyčerpávajícím způsobem). Tento rok půjdeme odlišnou cestou: pokusíme se vyjasnit povahu vztahu myšlení ke skutečnosti, resp. ke skutečnostem, a to tím, že podrobíme rozboru samo myšlení a jeho nástroje i postupy, resp. přístupy.
- 05 Výchozí bod: Heidegger, *Vom Wesen der Wahrheit* (česky: *O pravdě a bytí*), začátek druhé kapitoly.³ Povaha „souladu“ (Übereinstimmung): *ad-aequatio*. Připomínka středověké filosofické tradice s odlišováním rozumu božského a lidského v našem problému nepomáhá, protože ukazuje pouze možnost adekvace obojího rozumu, ale vůbec neobjasňuje adekvátnost „věci“.⁴
- 06 Podle Heideggera spočívá problematičnost adekvační teorie pravdy v základní nesnázi, že nelze ukázat na ono *tertium adaequationis*, resp. *tertium comparationis*, totiž na to, co je onomu dvojímu, které je v souladu, vsutku společné. Heideggerův argument má podstatnou slabinu v tom, že srovnává na jedné straně minci a na druhé straně výpověď o minci. Ale je to legitimní?

---

¹ Strojopis postrádá nadpis; jde o přípravu na bytový seminář konaný 19. 9. 1983 a na zvukové nahrávce označený „Představa, pojem atd. I“. – Pozn. red.

² Číslování přípravy připojeno autorem později při přepisu do elektronické podoby. – Pozn. red.

³ Srv. M. Heidegger, *Vom Wesen der Wahrheit = O pravdě a bytí*, přel. J. Němec, Praha 2020³, str. 20–23. – Pozn. red.

⁴ Srv. tamt., str. 14–17. – Pozn. red.

- 07 Abychom mohli otázku lépe posoudit, připomeňme si ještě jeden filosofický text, mnohem starší (více než o 23 století), totiž Platónův dialog *Faidros*. Po vyslechnutí Faidrem předčítané Lysiovy řeči pronáší Sókratés ještě dvojí vlastní řeč na stejné téma, první jen jako jakési cvičení, při němž se mu ovšem stále více ozývá *daimonion*, a potom řeč „pravou“. Již Lysias proslavil a napsal svou řeč „o nějakém krásném chlapci, kterého kdosi sváděl“, jak to charakterizuje Faidros.⁵ A Sókratés svou první i druhou řeč pronáší také (po sžravé kritice Lysiovy řeči) o jednom velice krásném mladíkovi, který měl mnoho milovníků. Za jednoho z nich tedy Sókratés mluví. Pak zase všechno bere zpět, svou řeč pokládá za hroznou, a když ho Faidros nenechává odejít, oslovuje ve své druhé řeči Sókratés onoho mladíka jakoby přímo.⁶
- 08 Sókratés, když se již rozhodl pronést druhou, „pravou“ řeč, se řečnický zeptá: „Kam se mi poděl ten chlapec, ke kterému jsem mluvil? Ať si to také poslechne...“ A tu jej ujišťuje Faidros, velmi žádostivý vyslechnout onu novou řeč: „Stojí před tebou, docela blízko, a je stále s tebou, kdykoli se ti zachce.“⁷ Naše otázka zní: co lze říci o tomto vymyšleném, pouze představovaném chlapci, k němuž chce Sókratés promluvit? Mluví tu Sókratés jen k nějaké své představě? To je jistě nesmysl; především to není jen jeho subjektivní představa, neboť jeho společník Faidros jej přece ujišťuje, že chlapec je tu, před ním. Ale to přece znamená, že je tu také před Faidrem, nikoliv pouze před Sókratem. Je tu před nimi oběma.
- 09 Zároveň však je zřejmé, že nejde o žádného skutečného, živého chlapce, kterého by oba dobře nebo třeba jen povrchně znali. O ničem takovém nebyla řeč a Sókratés se s Faidrem vůbec nedomlouvali o tom, že by ho znali a odkud. Kromě toho Faidros přece říká, že chlapec jakoby stojí před nimi, docela blízko, a stále s nimi oběma, kdykoli se jim zachce. Žádný skutečný chlapec by jim nemohl být ustavičně tak po ruce; nehledíc k tomu, že se v expozici dialogu dozvídáme, že spolu hovoří jen dvě osoby, totiž Faidros a Sókratés. Kdo to je tedy ten třetí, onen velmi krásný chlapec, který je tu zároveň s nimi, stojí tu docela blízko před nimi a je stále s nimi, pokud si to přejí?
- 10 Kant ve své *Logice* (z r. 1800) začíná první oddíl obecné elementární nauky následující větou: Veškeré poznatky, to znamená: všechny představy vědomě vztažené na nějaký objekt jsou buď názory (náhledy – *Anschauungen*), anebo pojmy.⁸ Ptejme se tedy: je onen představovaný krásný chlapec spíše náhledem, anebo pojmem? Zjevně není ani jedním, ani druhým. Když mluvíme o představě, směřujeme obvykle na jedné straně představu jakožto duševní jev s tím, co je představováno, tedy s předmětem představy. Když však chceme postupovat řádně a metodicky, musíme rozdíly mezi obojím důsledně dodržovat.
- 11 Tady musíme vsunout jakousi filologickou či spíše jen etymologickou vsuvku. České slovo „předmět“ bylo vytvořeno ze slovesa, které dnes už běžně nežije, totiž „předmítati“, což

⁵ Platón, *Phaedr.* 227c5–6; česky: týž, *Faidros*, in: týž, *Dialogy o kráse*, přel. J. Šonka, Praha 1979, str. 105–217, zde str. 108. – Pozn. red.

⁶ Srv. Platón, *Phaedr.* 237b3–244a4; česky: *Faidros*, str. 126–140. – Pozn. red.

⁷ Platón, *Phaedr.* 243e4–8; česky: *Faidros*, str. 140. – Pozn. red.

⁸ I. Kant, *Logik*, in: týž, *Kant's gesammelte Schriften*, I/9: *Logik – Physische Geographie – Pädagogik*, Berlin – Leipzig 1923, str. 1–150, zde str. 91: „Alle Erkenntnisse, das heißt: alle mit Bewußtsein auf ein Object bezogene Vorstellungen sind entweder *Anschauungen* oder *Begriffe*.“ – Pozn. red.

poukazuje k základnímu slovesu „metati“, tedy „metati před“. Slyšíme v tom slově názvuky a podobnosti připomínající takové dvojice jako promítati – průmět, vymítati – výmět, namítati – námět atd. (Odhlížíme tu od významových posunů.) Základní sloveso metati spolu přináší jako důležitou významovou složku hybnost, aktivitu, usilování.

- 12 Naproti tomu slovo „představa“ je v tom směru poněkud ambivalentní, neboť na jedné straně sice připomíná aktivní stavění před, ale na druhé straně poukazuje neméně důrazně na to, co stojí před. V němčině k takové dvojsmyslnosti nemůže dojít, protože zůstává veliký rozdíl mezi „Gegenstand“ a mezi „Gegenstell“ (event. „Gegenstellung“ či „Vorstellung“). Právě touto okolností je umožněna ona konfuze, již s sebou přináší slovo „představa“. Aniž bychom na tomto místě museli rozhodovat terminologickou nesnáz, můžeme si pomoci odlišujícím adjektivem a mluvit na jedné straně o představě představující a na druhé straně o představě představované.
- 13 Pokud jde o text z Platónova *Faidra*, je zřejmé, že onen krásný chlapec je představou ve smyslu představy představované, tedy že je tím, co je představováno. Co o tomto představovaném chlapci víme? Víme o něm například to, že je velice krásný. Můžeme snad říci, že velice krásná je také představa chlapce ve smyslu představy představující? Snad by to bylo možné, ale jistě nikoliv v tom smyslu, že představa ošklivého chlapce by nutně musela být ošklivá.
- 14 Ještě zřejmější to je u druhé vlastnosti onoho chlapce. Víme totiž, že to je chlapec, a nikoliv dívka. Chlapec je tedy nepochybně mužského pohlaví. Mluvit však o tom, že představa ve smyslu představy představující je mužského pohlaví či mužského rodu, by bylo naprosto nesmyslné.
- 15 Vraťme se k Heideggerovi, od něhož jsme vyšli. Když argumentuje tím, že mezi výpovědí o minci a mezi mincí není žádné shody, protože mince je kulatá, ale výpověď o minci nemá žádný tvar v prostoru, že mince je kovová, ale výpověď o ní že není vůbec z nějaké látky, že za minci si můžeme něco koupit, ale výpověď o minci že není žádným platidlem, dopouští se nepřesnosti a konfuze právě tím, že nerozlišuje mezi představou představující (což je výpověď) a mezi představou představovanou (což je mince).
- 16 Je tu však ještě druhá konfuze, mnohem významnější, způsobená záměnou či dokonce identifikací dvojí mince, totiž představované a skutečné. Chápeme totiž docela přesně, že je rozdíl mezi dvěma různými mincemi, např. v roce, kdy byly raženy. Když však mluvíme o rozdílu mezi mincí představovanou a mincí skutečnou, je zřejmé, že také mince představovaná je kulatá a kovová, ale že si za ni nelze nic koupit; zároveň k oné představě mince (jakožto představě představované) si můžeme představit určitý rok ražby, ale také nemusíme. To znamená, že některé vlastnosti představované mince si musíme představit spolu s představou mince, jiné můžeme a nemusíme a ještě jiné prostě nemůžeme. A tady se nám otvírá problém, který je sice významný, ale který můžeme odložit na později.
- 17 Rozhodující výsledek našich úvah můžeme formulovat asi takto: Nejdůležitější dvojice, kterou se musíme zabývat, není myšlenka (představa představující) a věc, nýbrž věc představovaná a věc skutečná. A mezi nimi nějaká shoda musí být.

(19. 9. 83)

(Příprava na domácí seminář, Praha, 830919–1.)⁹

---

⁹ Text v závorce připojen autorem později při přepisu do elektronické podoby. – Pozn. red.